

IX. L E V É L.

*Költ Komáromban, Bóldog Asszony Ha-
vának 30. Napján.*

Tót Országi Városoknak folytatások.

VII-szer DARUVÁR,

Mellytől Gróf Jankovits tízmeztetik, és a' mellyért, 's még két Uradalmiért a' Diétán három voksa vagyon. A' parasztok ezt még ma is többnyire *Podborjének* hívják. Mikor ezt a' Gróf 1760-ban kezéhez vette, nem vólt benne több négy jó háznál; de mind termékeny földjéért, mind melleg ferdőiért, már most igen népesedik. Találtatik benne egy igen régi Görög, és egy más Unitus templom, úgy hogy az elsőnek oszlopai es egyéb ékességei bámúlásra méltók. Itt építettett Gróf Jankovits egy igen szép palotát négy szegre, mellyben hatvan szép szobák vagynak, 's mellyet ennek a' földnek kieséségeért, a' maga nyári lakozásának helyéül választott. Már 1777-ben kézfén vólt maga a' palota; de még annak több épületei 's gyönyörűleges kertjei kéfőbbre maradtak. Talátnak körülte fok egészféges savanyú-források, mellyekben igen

M. Gyűj. III. N.

I

bő-

bővölködik a' vas, az álkáli fő; leg-inkább pedig a' petsételő-föld. (terra sigillata) Igen hasznosok mind a' ferdésre mind az ivásra. Ha valakinek gyomra úgy el gyengült is, hogy már semmit nem emészt-meg, és a' Tokai bort sem szenved-meg; még is az itt találtató savanyú víz, vízszja adja annak emésztő erejét. Vagynak itt alkalmas feredő-házak is, mellyekkel a' köszvényesek 's egyéb sínlődözö betegek nagy haszonnal élnek. A' beteg katonák' számokra a' maga költségén épített a' Gróf egy Kázfárnyát, mellyben a' magok gyógyulásoknak kedvéért ingyen lakhatnak. Húsz lépésnyire a' mostani feredő-háztól voltak a' régi Rómaiaknak feredők; mellyet bizonyítanak fok itt találtató régiségek 's metzfések. A' Jáforu Köz-tárfafág, melly hajdan ezt a' környéket bírta, ezeket a' ferdő-házakat szentelte vólt Commodus Tsászárnak, a' Marcus Aurelius Antoninus Philosophus méltatlan fíjának. Ezt bizonyítja egy nem régebben ott találtatott kő és metzés, melly rakva van hízelkedéssel, 's mellynek rövid fummája ez:

DIVO LVC AVREL
 COMMODO CAES
 PATRI PATRIAE
 HAS THERMAS
 DICAVIT
 RESPUBLIC JASORV.

An-

Annnyival meg-jegyzésre méltóbb ez a fellyül-írás, hogy minekutánna ez a vért szomjúzó Tsászar K. U. Sz. után a' 193-dik esztendőben meg-ölettetett, a' Római Tanáts parantsolatot adott, hogy az ő méltatlan neve minden emlékeztető oszlopokról le-vakartassék; itt pedig az ő neve még is fel-maradott. Ki lett légyen pedig ez a' Jasoru Köz-társaság, arról nem emlékeznek az Írók; tsupán tsak Plinius említi a' *Jási* Népeket, mellyek a' Drávának két partjain laktak. Hogy azokéi vóltak ezek a' feredők, meg-mutatja ezen nem régen találtatott fellyül-írás is:

THERMAE
JASORVENSES H C

A' hol ez a' Római feredő vólt, most ott nints semmi épület, hanem tsak egy meleg tó, mellyben a' benna és fánta lovak feresztetnek. Hogy innen nem meszszére fe-küldhetett *Jasora* híres város, melly a' Köz-társaságnak feje vólt; meg-mutatják a' fok régi kövek, 's azokon való Római írások, mellyek itt bőven találatnak. Meg-jegyzést érdemel az is, hogy a' melly régi Római pénzek itt találatnak, többnyire mind Commodus alatt verettettek, noha ő tsak 12. eszt. uralkódott. A' melly arany pénzek találatnak, 16. gránnal nehezebbek a' mi Körmötzi-aranyunknál. — Eggy órá-

nyi földre Daruvártól nap-nyúgot-felé látattatik egy régi, öfzve-töretett, de még a' maga romladoszásiban is néminémű nagyot mutató palota. Sokan erről úgy vélekednek, hogy a' Rómaiaktól építettett volna: de a' ki a' Rómaiaknak ízléseket 's építéseknek módját esméri, inkább gondolkozhatik úgy, hogy ez a' tizen-kettődik, vagy tizenharmadik Szazadban építettett. Hihető, hogy ez a' Templariufoknak ditsőféges kastélyok 's lakó-helyek lehetett, a' kik, a' mint a' Históriák bizonyítják, felette sok jószágokat bírtak Tót Országban. Sőt minnekutánna ez a' hatalmas Szerzet V-dik Kelemen Pápanak meg-eggyezéséből Frantzia Országban 1313-dik eszt. el-töröltetett, még azután is sok ideig bírta a' maga jószágait Tót Országt a'.

VIII-szor *SRMIUM*,

A' régi Rómaiak alatt nevezetes Város volt. Már a' IV-dik Szazadnak kezdetében emlékeznek a' Históriák a' Sirmiai Püspökről. Erről az el-pufzztított Városról neveztetett ez az egész kis Tartomány Sirmianak, a' melly is egész Tót Orzágnak leg-szebb 's leg-termékenyebb része. Aurelius Probus Római Tsászár, a' ki Sirmiai fi volt hogy hazáját gazdagítsa 's ékefítse, ő hozott leg-először Görög Orzágból szőlő-vefízőket, 's bé-plántaltatta azokkal a' Carlo-

lo-

Iovitz körül fekvő hegyeket, mellyek *Almus* hegyeinek neveztettek. Ennek a' termékeny és szép földnek húszszorta több lakosí vóltak a' Rómaiak alatt, mint femma vagnak. Okozza azt főképpen a' Törökökkel való szomszédtag, a' kikkel való gyakori hadakozások szomorú következeseket húztak erre a' tartományra. Ennek az egész Sirmiai Gróffágnak fő Városá ma *Vukóvár*, mellynek hajdan nagy erőlsége vólt; de máma minden Vár nélkül vagon. Fekszik szép kies helyen, a' Vukónak két partjain, 's lakosáinak számjok mintegy 3600.

IX-szer ILLÓK, vagy másképp' *ÚJ-LAK*.

Régi banya város-a' Duna parton, mellynek szélelsége itt majd egy fertály mért-föld. Eleggé mutatják a' benne találtató fok romladozások, melly erős és híres város lett legyen ez régenten. Még ma is láttatnak három magas halmokon három régi Várak, mellyeknek fundamentomjokat a' Rómaiak vetették. Tsuda hogy még eddig ezekben a' régi várakban femmi áfásokat nem tettek, holott bizonyosan fok régifégekre, 's talán Római pénzekre is találhatnának. A' lakosok többnyire Romano-Catholicusok. Van benne a' Franciscánusoknak egy szép templomjok, mellyben nyugszik Lorentz' a' Sirmiai Hertzegnek teste. Itt fekszik Johannes Capistranus is, a' ki a'

Franciscánusoknak sok Klastromokat építtett. Egyg órányira a' Városhoz vagy on egy régi Római épületnek maradványa, a' melly Diana temploma, vagy valami közönfészes feredő lehetett, mert egy nagy kövön ez a' metszés latfzik:

DIANAЕ SACRVM.

X-szer *PETERVÁRA*,

Petrivaradinum, mellyet a' Magyarok meg hajdan nagyon meg-erősítettek. A' Rómaiak bírtak ezt is, és virágzott alattok. Ptolomæus nevezi ezt a' várost *Acumincum*, vagy *Acuminacium*nak, a' melly nevét kétféleg nélkül vette attól a' hegyes fekvése helyétől, mellyet ott a' Duna tsinál. Hibázik Ammianus Marcellinus, a' ki ezt Aciminiumnak nevezi, 's arra a' helyre teszi, a' hol ma *Szalánkemen* vagy on. Minekutánna ez a' város Tót Orzággal egygütt a' XI-dik Században a' Magyar Királyoknak birtokokba esett; derék erős várofsá tsinálták ezt. De végre 1526-ban a' Törökök' birtokokba esett; míg olztán 1687-ben, több erős várofsokkal egygütt tőlök el-vétettetett. 1716-ban nagy vér-onfátsal meg-verte itt Eugénus Hertzeg a' Törököket; mellynek következése a' lett, hogy 1717-ben Belgrádot is tőlök el-vette, de a' mellyet. 1739-ben ismét el-vezttünk. Ma Pétervára leg-erősebb vár az egész Auszriai birodalomban, 's fellyül-haladja Tömösvárt,
Ara-

Aradot, Olmützot, Namúrt, és Luxenburgot is. Azt az egy kis hibát találják mégis benne a' bölts Mathematicusok, hogy a' kaszemátjaiban nem fér-el annyi katona, a' mennyi hofzszas ostrom' idején ennek általmazására meg-kívántatnék.

XI-szer CARLOVITZ,

Népes város, egy mért-földnyire Péterváron alól. Fele része a' Városnak fekszik a' völgyben, fele pedig a' halmokon; a' melly is a' Városnak szépségét nem kevésbé neveli. 1739-től fogva itt lakik a' Görög Pátriárka vagy Metropolitanus, a' ki az előtt *Ipekben* lakott. A' lakosoknak számok nem több hatod fél ezernél, a' kik táplálják magokat a' szőlő-mivelésből, halászatból, 's kereskedésből. Nevezetes ez a' Város a' többek között arról, hogy 1699-ben II-dik Mustafa Török Tsászárral itt kötött nevezetes békeség az Auszriai Tsászár, Lengyel Ország, és Venétzia részéről. Az a' ház, mellyben a' Követek a' békeséget kötötték, még akkor egy fertály mért-földnyire volt a' várostól, már most pedig benn van a' városban; annyira meg-népesedett azolta. A' ház maga egy kápolnává fordított, 's örök emlékezetnek okáért Mária-békeségének neveztetett. Azok a' négy ajtók, mellyeken a' Követek bé-jártak (mint hogy egy más után nem szoktak menni)

bé-rakattattak ugyan téglákkal, de még ma is meg-látzík hol vóltak. Mikor innen Pétervara felé megy az ember a' pósta úton, talál egy szép kápolnára, mellynek építtetésének alkalmatossága említést érdemel. Mikor Eugénius Hertzeg Augustusnak 5-dik napján 1716-ban a' Törököket Péterváranál meg-verte, ugyan az nap fogfágba ejtették ezek Gen. Gróf *Breunert*; de a' futás közben, talán attól félven, hogy tölök el ne vétettefsék, tsak hamar az úton felkontzók. A' melly helyen a' győzödelem után holt teste meg-találtatott, azon építtette a' Breuneri Grófi Familia ezt a' kápolnát, 's nevezte azt *Mária Schéének*; mint hogy az Auszriai Kalendáriomban mindenkor ez a' név esik Augustusnak 5-dik napján. Az a' száz fontos lántz, mellyel a' Gróf meg vólt kötözve, mint ritkaság úgy mutogattatik a' Pétervári fegyveres házban.

XII-Jzör SALÁNKEMEN,

Melly a' régi Rómaiak alatt *Rittium*-nak neveztetett, erős város vólt ez előtt egynehány száz esztendőkkel, mellyre igen alkalmas fekvése is vagon. Már matsak egy népes helység, mellynek lakofai leginkább halászatból táplálják magokat. Sohol a' Duna mentiben nem fognak több vizákat mint itt, mellyek közzül némelleyek tíz tizenöt má'fánál is többet nyomnak. 1691-ben

nagy

nagy győzelmeket nyertek itt a' mi Seregeink a' Törökökön, a' melly győzedelem után egész Sirmiát el-hagyni kénytelenítetttek.

XIII-szor ZIMON, vagy ZEMPLIN,

Népes kereskedő város azon a' fizegeleten, a' hol a' Száva a' Dunába szakad; de közelébb a' Dunához mint sem a' Szávához. Hajdan egy hídvolt itt a' Dunán, hogy a' Városnak Belgráddal közöfűlése lehessen, de az 1739-ben le-rontatott. Bekefesség' idején Péterváráról szokott ide két Compánia menni, a' Városnak őrizésére. Hogy 1739-ben Belgrád a' Törökök' kezekbe esett, sok Romano-Catholicusok és Ratz Familiák is oda hagyták a' Várost, és Zimonban telepedtek meg. Még a' XV. 's XVI-dik Században is nem volt Zimonban egyéb, hanem egy régi erős vár, mellyben a' Vitéz Hunyadi lakozott, és a' hol meg is hólt 1456-ban, minekutánna Belgrádot a' Törököknek dühös feregeik ellen meg-mentette; hihető azok miatt a' sok nyughatatlanfágok miatt, mellyeket okozott neki a' Városnak meg-óltalmazása. Már ma vagynak benne 1130. házak, 6800. lakosok, ide nem számlálván a' kül-földi Kereskedőket, kik itt számosan tartózkodnak. A' kik Török Országból Magyar Ország felé jönnek, itt tartják a' *Contumaciát*, t. i. a' negyven napokat, mellyeket a' Konstantinápolyból jövő Török és Keresz-

tyén Követeknek ki kell tölteni ; kivált pedig Pestis' idején meg-kettőztetik a' vígyázást. A' ki alattomban el-kerüli a' Contumáciát, életével jádzik. Sőt még a' portékák is, és levelek, mellyek a' Török-birodalomból jönnek, azok meg-füstöltetnek, a' napra és szélre ki-tétetnek, hogy ezek által is a' Pestis bé ne hozattassék. 1723-ban egy Belgrádból jövő hadi Tiszt, a' ki Zimonban a' 40. napot ki-töltötte, a' kardjának hüvelyében hozta-bé a' Pestist Magyar Országba, úgy hogy valakik ahoz érték, mindenekre el-ragadt a' pestis. Sokszor meg-eftik, hogy a' matskák az ő szörök által víszik egyik házból a' másikba, 's egyik faluból a' másikba. Eredetét veszi a' pestis leg-inkább az Egyiptomi tavakból, 's onnan rész szerént a' levegő, rész szerént az Útazók által más Országokra által-vitetik. 1720-ban, mikor a' Pestis Malsiliát és Toulont pusztította, ezt a' pestist egy Kereskedő egy kis tsomó pamutban vitte-bé, mellyet Smyrnából hozott vólt magával. Az Istennek nagy gondvifélése az, hogy a' pestis nem egyefitheti magát az olyan dolgokkal, mellyek az embernek eledelét 's italát tsinálják. Minthogy Zimon csak nem középben vagyon Bétstől és Konstántzinápolytól ; valamelly portékák jönnek és mennek, mind meg kell azoknak itt fordulni, a' honnan sok nagy

Ma-

Magazinok kereskedésbéli portékákkal itt mindenkor rakva vagynak. Zimon és Belgrád között, a' Belgrádi sík-mezőben minden reggel vásár tartattatott, a' hová a' Belgrádi Kereskedők 's a' Zimoniak is, leg-alább eddig, feregestől ki-mentek. A' vásárnak helye palánkokkal bé volt kerítve, az egyik oldalában állttak a' Zimoniak, a' másikon a' Belgrádiak, 's hogy egyik a' másikat ne illethesse, strázfák állottak középben. Sőt a' melly pénzt egyik a' másíknak fizetett is, etzettel tellyés edényekbe hányták, mellyekből a' strázfák, vagy a' Kontumátznak tagjai ki-szedvén által-adták a' Kereskedőnek. Ha az ember egy fertálynyi mért-földről nézi Zimont, úgy gondolhatja, mintha egy Város volna Belgráddal.

XIV-szer MITROVITZ,

Népes helység, egyy azok közzül a' négy helyek közzül mellyekben a' Török Orzágról jövőknek a' kontumátziát ki-kell állani. Említést érdemel azért, hogy egyy órányira ehez nap-kelet-felé feküdt régenten a' híres *Sirmium*, mellynek némelly maradványjai még ma is taláztatnak. E volt a' régi Rómaiak alatt az egész nap-nyugoti Illiriának fő-városa, következésképpen Dalmátziának, a' három Pannóniának, és *Nóricumnak*, vagy Északi-Orzágnak anyavárosa. A' Római Tiszt-tartó, ki ezeket

az.

az Országokat igazgatta, ebben a' városban lakott. Itt született *Marcus Aurelius Próbus*, a' ki Császárrá lett 276-ban, 's a' ki azután a' Sarmatakat Illiriából ki-verte. Marcus Aurelius Claudius Császár pedig itt hólt-meg 270-ben pestisben. A' következő Századokban itt lakott az Illiriai Érfek. Tartattattak itt némelly Ekklesiái-gyűlések is. A' Nagy Theodósius e' mellett verte-meg a' Gothusokat, Alánusokat. Ha azok a' fők ritka metézesek, edények, gyűrűk, 's Római penzek, mellyek itt találtnak, mind egy helyen vólnának; megbetsülhetetlen kints lenne belőle.

A' Találós Mésében volt az öszvén terhe 7, a' szamáré 5 véka; a' Rejtett Szó Kapa.

Találós Mese.

Találd-ki édesem! lába feje nintsen
 Még is égbe siet; sebes szárnya sintsen,
 Még is mindég repdes; félnek az emberek
 Tőle, noha nála nélkül nem lehetnek.

Rejtett Szó.

Három betű van nevemben,
 De tizennégy lábom van.
 Nintsen fejem; két szememben
 Szamos orvos hasznom van.

Al-

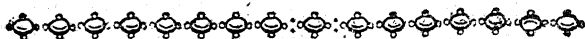
Által adtam két lábomat
 Elközűi a' vargáknak.
 Külömbféle nagyfágomat
 Árúlják a' konyháknak.

*
 * * *

Ha nevemet meg-fordítod;
 Felelmedet okozom.
 Tudod bajod' hogy fajdítod,
 Égben vízben lakozom.
 Pozsoni Szemináriumból.

Nem régiben *Turin*ben volt egy igen elmés gyermek, a' ki már 5. esztendőskorában olly szépeket talált, mellyek mindeneket bámúlásra indítottak. Esett a' többek között, hogy fok Méltóságok, még a' külfő Országai Követek is egy háznál jelen lévén, elő-hívattatott ez a' gyermek is; a' ki is fok elmés furtsáلكodáfi által mindeneket meg-nevettetett. Egyszer azt mordja egy Követ; hogy *az ilyen elmés gyermekek nagy korokban rend szerént ostobák válnak.* Azt gondoltak, hogy a' gyermek nem is figyelmez rá, mivel háttal volt: azonban meg-szóllal, hogy *tán az Úr is ilyen okos volt kis korában?*





A Galambok jó levél hordozók.

Az a' nagy sebesség, mellyel a' házi-galambok kevés idő alatt hofszú útát elvégeznek, és az a' nagy hűség, mellyel az ő szállásokra 's fészkekre vízfíza-kíváncznak, már régen alkalmatofságot szolgáltatott az embereknek arra; hogy ő általok egy helyről másra levelet küldjenek. Alíg vagy a' földnek olyan része, mellyben őket erre a' munkára nem fordították volna. Leg-először nap-keleten vették ezt szokásba, a' hol a' mi időnkben is élnek ezekkel a' postákkal. Különösen ki-választatniak erre azok a' galambok, a' mellyeknek tollaik barnás kékek, 's a' szemek körül két-felől a' hús egy, kevésbé ki-van tsutsorodva. p. o. ha ma Ásiában vagy Égyiptomban valamely Kereskedő onnan hazúlról el-megy, 's hét nyóltz mért-földnyiről tudofítani akarja háza népét, el-víz magával egy vagy két galambot, 's egy tzédulátskát köt a' szárnyok alá; mellyet azok nagy gyorsasággal haza víznek. Azok a' kik a' házánál várják izenetét, mihelyt látják; hogy meg-érkezett a' galamb; meg-fogják azt a' fészekben, 's a' levelet szárnyáról le-oldják. — Ama híres Szarándok *Schiltzperger*, a' ki fok ritka történeteken ment keresztül har-

mintz

mintz esztendőök alatt a' XV-dik Századnak kezdetében, és a' ki először Bajazetnek, azután pedig Tamerlanesnek foglya vólt azt írja; hogy az ő idejében mindenkor megtzukrozták nap-keleten az ilyen pósta galamboknak eledeleket; hogy annál nagyobb kívánálással siessenek haza-felé. A' hímek alkalmatofabbak erre a' postafágra, mint sem a' nöstények, mert azok nagyobb sietféggel igyekeznek menni tárfaikhoz, kivált mikor ezek vagy ülik tojáfaikat, vagy pedig kitsiny tsirkéiket táplálják. Minek-előtte el-botsátának őket a' levéllel, jól tartják, hogy az éhfég miatt eledelt keresni ne kén-teleníttesenek. A' lábaikat meg-mofsák e-tzetben, melly azt tselekefzi, hogy az úton nem ferednek-meg. Nagyobb bátorfágnak okáért némelleyek bé-borítják viafzszal vékonyan a' levelet, hogyha eső találna lenni; vagy a' galambok ferednének, a' levél el-ne ázzon. A' főben járó dolgokban két-fzer írják-le a' levelet, 's két hím galambnak szárnya alá kötik, hogy ha az egyik el-tévelyedne, vagy valami más fzerentsét-lenfég esne rajta, a' másik a' levelet haza vihesse. — Ezek az így el-készítettett galambok el-végeznek eggy nap annyi útát, a' mennyit a' leg-jobb gyalog ember hat nap el-nem végezne. *Scanderónéból Aleppóba* repülnek öt óra alatt; a' melly pedig

elik

esik egyik a' másiktól tizenegy mért-földnyire. — Még ennek a' mostan folyó Száznadnak kezdetében is fok helyeken voltak nap-keleten ilyen galamb pósta-házak; nevezetesen pedig *Damiattében, Hiskében és Alexandriában* voltak közönléges pósta-házak, a' hól az útaxók két három napra pénzzen fogadhattak ilyen szárnyas Kurírokat, hogy azok által az ő kereskedő-tárfaiknak választ küldjenek. Az előre meghatározott napon, a' kik így Levelet vártak, szintúgy a' póstára mentek érte, valamint mi a' magunkéjért. — Más tartományokban, nevezetesen Balforában és Bagdádban ma is élnek fokban az ilyen póstákkal. Sőt Ámsterdámban a' gazdag kereskedők, a' kiknek kámpániáik vagy nyári múlató házaik öt hat órányira vagynak a' Várostól, mikor oda bé-mennek, rend szerént el-víznek magokkal egyy hím galambot, mikor a' Városban szükfészes dolgaikat el-végzik, akkor egyy tzedulátskára, mellyet a' galambnak lábára kötnek, fel-írják, mellyik órában indulnak-ki, 's mikor lesznek otthonn. A' galamb három 's négy órával is elébb haza megy mint a' gazda, 's a' felelége kéz e-bédre vagy vatsorára várja. — Leg nagyobb hafznokat vették régenten az ilyen levél-hordozó póstáknak a' hadakozásnak idejekor.

(A' többi következik.)